

Examen HAVO

2022

tijdvak 1
woensdag 18 mei
9.00 - 12.00 uur

maatschappijwetenschappen

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 26 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 51 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen gevraagd worden en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Alcoholgebruik bij studentenverenigingen

Bij deze opgave hoort tekst 1 uit het bronnenboekje.

Gebruik tekst 1.

In het project dat gestart is om het alcoholgebruik binnen bepaalde studentenverenigingen te verminderen, hebben de betrokkenen een aantal afspraken gemaakt. Een voorbeeld van een afspraak is dat elke vereniging ernaar streeft om de toegang tot de sociëteit te weigeren aan leden die te veel alcohol hebben gedronken.

Socialisatie heeft een aantal functies.

3p **1** Leg uit welke functie van socialisatie te herkennen is in de afspraken.

Gebruik in je uitleg:

- de omschrijving van het kernconcept cultuur;
- informatie uit tekst 1 waarin cultuur te herkennen is;
- een functie van socialisatie.

Gebruik tekst 1.

2p **2** Leg uit dat er bij het project in tekst 1 om het alcoholgebruik te verminderen sprake is van samenwerking. Gebruik in je uitleg:

- de omschrijving van het kernconcept samenwerking;
- informatie uit tekst 1 waaruit het kernconcept samenwerking blijkt.

De afspraken die de acht studentenverenigingen met de gemeente Groningen, de Hanzehogeschool Groningen en de Rijksuniversiteit Groningen hebben gemaakt, zijn vastgelegd in een convenant dat door alle partijen is ondertekend. Het wel of niet naleven van de maatregelen in het convenant door de studentenverenigingen kan gevolgen hebben voor de studentenverenigingen.

Een maatregel in het convenant is dat leden die zich misdragen hebben omdat ze te veel alcohol gedronken hebben, zullen worden aangesproken door iemand van het verenigingsbestuur en zullen worden geconfronteerd met hun gedrag.

1p **3** Leg uit of er bij naleving van deze maatregel sprake is van informele of formele sociale controle. Gebruik in je uitleg een omschrijving van de gekozen soort sociale controle.

In september 2017 richtten een paar honderd dronken leden van een studentenvereniging in Groningen in een restaurant vernielingen aan. In reactie hierop stelde de Rijksuniversiteit Groningen per direct de betaling van de bestuursbeurzen van de bestuursleden uit. Als zich geen nieuwe incidenten zouden voordoen, zou het geld aan het eind van het studiejaar alsnog worden overgemaakt.

- 1p 4 Leg uit dat de Rijksuniversiteit Groningen door deze maatregel macht uitoefent. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept macht;
 - informatie uit de inleiding van deze vraag.

Opgave 2 Jong geleerd, oud gedaan

Bij deze opgave horen tekst 2 en figuur 1 uit het bronnenboekje.

Inleiding

De leeftijd waarop men in Nederland mag stemmen voor een volksvertegenwoordiging is 18 jaar en vastgelegd in de Grondwet. In juni 2019 kwam de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) met het adviesrapport 'Jong geleerd, oud gedaan'. In dit rapport adviseert de ROB om de kiesgerechtigde leeftijd uit de Grondwet te halen, zodat het mogelijk is om te experimenteren met stemrecht voor 16- en 17-jarigen op gemeentelijk en provinciaal niveau.

De ROB stelt dat uit onderzoek blijkt dat "de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd een positief effect kan hebben op onder andere politieke kennis en interesse van jongeren en op hun opkomst bij verkiezingen. Bovendien lijkt dit effect langdurig te zijn, in de zin dat wanneer jongeren ouder worden hun opkomst structureel hoger blijft."

In het adviesrapport van de ROB staat dat de politieke betrokkenheid van jongeren in Nederland laag is, in vergelijking met oudere leeftijdsgroepen en in vergelijking met landen die enigszins lijken op ons land. Slechts 4 op de 10 jongeren in Nederland zijn tamelijk tot zeer geïnteresseerd in de politiek. Een van de duidelijkste signalen voor de lage betrokkenheid van jongeren is volgens de ROB hun lage opkomst bij verkiezingen. Volgens de ROB is de lage opkomst van jongeren problematisch. Jongeren maken zich zorgen over andere politieke vraagstukken dan ouderen of hebben andere opvattingen over bestaande maatschappelijke problemen, zo staat er in het adviesrapport.

Gebruik de inleiding van de opgave.

Volgens de ROB is verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd een geschikte maatregel om de politieke betrokkenheid van jongeren te vergroten, waaronder hun opkomst bij verkiezingen. Voorstanders van verlaging stellen bovendien dat verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd kan leiden tot een verhoging van de representativiteit van overheidsbesluiten.

- 2p 5 Beredeneer dat verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd de representativiteit van overheidsbesluiten kan verhogen. Gebruik in je redenering:
- de omschrijving van het kernconcept representativiteit;
 - informatie uit de inleiding van de opgave die je redenering ondersteunt.

Er is een verschil tussen actief kiesrecht en passief kiesrecht. Zowel een verlaging van de leeftijdsgrens voor het actief kiesrecht naar 16 jaar als een verlaging van de leeftijdsgrens voor het passief kiesrecht naar 16 jaar, kan leiden tot een hogere representatie van jongeren in een volksvertegenwoordiging zoals een gemeenteraad.

- 2p 6 Leg uit wanneer een verlaging van de leeftijdsgrens voor **passief** kiesrecht naar 16 jaar zal leiden tot een hogere representatie van jongeren in een volksvertegenwoordiging zoals een gemeenteraad. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept representatie;
 - een omschrijving van het begrip passief kiesrecht.

Gebruik de inleiding van de opgave.

- 2p 7 Leg uit dat het kiesstelsel een politieke institutie is. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept politieke institutie;
 - een voorbeeld uit de inleiding van de opgave bij het kernconcept politieke institutie.

Stel dat de kiesgerechtigde leeftijd in Nederland verlaagd wordt naar 16 jaar en jij het verband tussen het verlagen van de kiesgerechtigde leeftijd en de politieke betrokkenheid van 16- en 17-jarigen wilt onderzoeken.

- 3p 8
- Formuleer een hypothese over de gevolgen van het verlagen van de kiesgerechtigde leeftijd voor de politieke betrokkenheid van 16- en 17-jarige jongeren.
 - Benoem de afhankelijke en de onafhankelijke variabele in de hypothese.
 - Geef een operationalisering van politieke betrokkenheid bij de lokale politiek.

Gebruik tekst 2.

Er zijn twee vormen van politieke participatie te onderscheiden. Stemmen tijdens verkiezingen is een voorbeeld van een van deze twee vormen. In tekst 2 komt ook de andere vorm van politieke participatie aan de orde.

- 1p 9 Noem deze andere vorm van politieke participatie en geef daarvan een voorbeeld uit tekst 2.

Zie regel 26 tot en met 35 van tekst 2.

In tekst 2 staat over Oostenrijk, waar 16-jarigen in 2005 voor het eerst konden stemmen voor twee deelstaten en in 2008 konden stemmen voor het parlement: “Dat had invloed op het verwerven en ontwikkelen van politieke kennis en interesse, en op de groei van politiek zelfvertrouwen onder jongeren.”

Er zijn twee visies op de wenselijkheid van politieke participatie te onderscheiden.

- 2p 10 a Welke visie op de wenselijkheid van politieke participatie ziet het verwerven en ontwikkelen van politieke kennis en interesse als doel op zichzelf van politieke participatie?
- b Noem de naam van de andere visie op de wenselijkheid van politieke participatie en geef aan wat het doel van politieke participatie volgens deze visie vooral is.

Gebruik regel 36 tot en met 74 van tekst 2.

In het adviesrapport van de ROB staat: “Jongeren tussen de 16 en 18 zitten in een levensfase waarin ze extra ontvankelijk zijn voor socialisatie tot democratisch burger. (...) Bovendien bevinden jongeren zich op deze leeftijd in een context die het makkelijker maakt hen politiek te socialiseren dan wanneer zij 18 zijn.”

Stel dat jongeren vanaf 16 jaar mogen stemmen.

- 3p 11 Beredeneer dat de kans dat jongeren gaan stemmen groter is als zij 16 of 17 jaar zijn, dan wanneer zij 18 jaar of ouder zijn. Gebruik in je redenering:
- de omschrijving van het kernconcept politieke socialisatie;
 - informatie uit regel 36 tot en met 74 van tekst 2 waarin politieke socialisatie te herkennen is;
 - twee socialisatoren die in tekst 2 aan de orde komen.

Gebruik regel 36 tot en met 74 van tekst 2.

Stel dat de kiesgerechtigde leeftijd verlaagd wordt naar 16 jaar.

- 3p 12 Leg uit dat in het verlagen van de kiesgerechtigde leeftijd een veranderingsvraagstuk te herkennen is. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het hoofdconcept verandering;
 - de naam en omschrijving van een kernconcept bij het hoofdconcept verandering;
 - informatie uit regel 36 tot en met 74 van tekst 2 waarin het gekozen kernconcept bij het hoofdconcept verandering te herkennen is.

Let op: je mag de kernconcepten institutionalisering en individualisering niet gebruiken.

Gebruik figuur 1.

In het adviesrapport van de ROB wordt in verband met de politieke participatie van jongeren ook ingegaan op verschillen tussen generaties. Figuur 1 toont de mate waarin verschillende generaties netto profijt hebben van overheidsbeleid.

- 2p 13 Leg uit dat uit figuur 1 blijkt dat er sprake is van sociale ongelijkheid. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept sociale ongelijkheid;
 - gegevens uit figuur 1.

Opgave 3 Actie op het erf

Bij deze opgave horen de teksten 3, 4 en 5 uit het bronnenboekje.

Inleiding

In november 2019 werden ruim zestig activisten van de actiegroep Meat the Victims door de rechtbank van Den Bosch veroordeeld voor het urenlang bezet houden van een varkenshouderij in Boxtel. De actiegroep deelde tijdens de bezetting beelden vanuit de stal via sociale media.

De actie kon rekenen op weinig steun van de gevestigde actiegroepen voor dierenwelzijn.

Boeren die zich door de activisten bedreigd voelden, besloten zich te verenigen in een eigen actiegroep met de naam Farmers Defence Force.

Gebruik tekst 3.

- 2p 14 Leg uit dat er onder de activisten van Meat the Victims sprake is van groepsvorming. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept groepsvorming;
 - informatie uit tekst 3 waaruit groepsvorming blijkt.

Gebruik tekst 3.

Er is een onderscheid te maken tussen formele en informele groepen.

- 2p 15 Leg uit op basis van tekst 3 dat Meat the Victims kenmerken heeft van een formele groep én van een informele groep. Gebruik in je uitleg:
- een kenmerk van formele groepen;
 - informatie uit tekst 3 waaruit dit kenmerk blijkt;
 - een kenmerk van informele groepen;
 - informatie uit tekst 3 waaruit dit kenmerk blijkt.

Volgens tekst 3 zien activisten van Meat the Victims het bezetten van andermans eigendommen als gerechtvaardigd omdat wetgeving die (in hun ogen) onjuist is, niet moet worden gehoorzaamd.

- 1p 16 Beargumenteer dat uit deze opvatting blijkt dat de overheid **geen** gezag heeft onder de activisten van Meat the Victims. Gebruik in je argumentatie de omschrijving van het kernconcept gezag.

Gebruik tekst 4.

Bij het omgaan met conflicten kunnen twee modellen worden onderscheiden.

- 2p 17 Leg uit welk model te herkennen is in de strategie van Meat the Victims. Gebruik in je uitleg:

- een kenmerk van het genoemde model;
- een voorbeeld van dat kenmerk uit tekst 4.

- 1p 18 Leg uit welk model bij het omgaan met conflicten te herkennen is in de strategie die de gevestigde actiegroepen hanteren volgens actievoerder Savage. Gebruik in je uitleg:

- een kenmerk van het genoemde model;
- een voorbeeld van dat kenmerk uit regel 65 tot en met 73 van tekst 4.

Gebruik regel 45 tot en met 64 van tekst 4.

Uit tekst 4 blijkt dat Meat the Victims mensen bewust wil maken van het leed dat volgens hen achter de staldeuren verborgen is. In tekst 4 zegt Hans Baaij van Varkens in Nood dat illegale acties contraproductief werken.

Er zijn verschillende theorieën en hypothesen over de mate waarin media mensen beïnvloeden. Een daarvan is de mediaframing-hypothese.

- 2p 19 a Geef een omschrijving van de mediaframing-hypothese. Volgens Hans Baaij zal de actie van Meat the Victims niet het effect hebben dat Meat the Victims wenst.

b Beredeneer dat de mediaframing-hypothese deze bewering van Hans Baaij kan onderbouwen. Gebruik in je redenering:

- een omschrijving van de mediaframing-hypothese;
- informatie uit regel 45 tot en met 64 van tekst 4.

Een andere mediahypothese over de mate waarin de massamedia invloed hebben op mensen is de selectiviteitshypothese. Volgens de selectiviteitshypothese spelen drie selectiemechanismen een rol bij de beïnvloeding van mensen door de massamedia. Een daarvan is selectief onthouden.

Stel dat de actie van Meat the Victims **niet** het door Meat the Victims gewenste effect heeft op mensen die veel vlees eten.

- 1p 20 Geef hiervoor een verklaring met behulp van een **ander** selectiemechanisme dat een rol speelt in de selectiviteitshypothese. Noem ook de naam van het gekozen selectiemechanisme.

Gebruik tekst 5.

- 2p **21** Leg uit dat in tekst 5 binding tussen de leden van Farmers Defence Force te herkennen is. Gebruik in je uitleg:
- de naam en omschrijving van een kernconcept bij het hoofdconcept binding;
 - informatie uit tekst 5 waarin het gekozen kernconcept te herkennen is.
- Let op: je mag de kernconcepten groepsvorming en cultuur **niet** gebruiken.*

Boeren in Nederland voelden zich bedreigd door de illegale bezetting door Meat the Victims. Er kunnen drie verschillende categorieën van bedreigingen worden onderscheiden. Eén categorie is bedreigingen van natuurlijke aard.

- 2p **22**
- Geef een voorbeeld van een bedreiging van natuurlijke aard waar varkensboeren mee te maken kunnen krijgen.
 - In welke categorie bedreigingen valt het risico op een bezetting van een veehouderij?

De rechtbank van Den Bosch veroordeelde de activisten van Meat the Victims voor huisvredebreuk. Ze werden bestraft met een geldboete en een voorwaardelijke gevangenisstraf.

- 2p **23**
- Leg uit dat het straffen van de activisten door de rechtbank eigenrichting kan voorkomen. Gebruik in je uitleg een omschrijving van het begrip eigenrichting.
 - Leg uit dat het straffen van de activisten door de rechtbank kan zorgen voor generale preventie. Gebruik in je uitleg een omschrijving van het begrip generale preventie.

Opgave 4 Kansen en belemmeringen voor jongeren

Bij deze opgave hoort tekst 6 uit het bronnenboekje.

Inleiding

In 2017 publiceerde het Jongerenplatform van de SER (Sociaal Economische Raad) een manifest waarin het platform zijn zorgen uitte over kansen voor jongeren op het gebied van leren, werken en samenleven. Het SER Jongerenplatform is een samenwerking tussen de SER en diverse jongerenorganisaties. In het manifest riep het Jongerenplatform de politiek op “werk te maken van een Nederland waarin iedereen meetelt”.

Naar aanleiding hiervan vroeg minister Koolmees van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in 2018 het SER Jongerenplatform een verkennend onderzoek uit te voeren naar de ontplooiingskansen voor jongeren. Op basis van het verkennende onderzoek publiceerde het SER Jongerenplatform in augustus 2019 het rapport ‘Hoge verwachtingen – kansen en belemmeringen voor jongeren in 2019’.

Gebruik de inleiding van de opgave.

Een fase in het systeemmodel van het proces van politieke besluitvorming is de omzetting. De omzetting van wensen in overheidsbeleid verloopt in drie sub-fasen. De eerste sub-fase is politieke agendavorming. Of een maatschappelijk probleem op de politieke agenda komt, is afhankelijk van een aantal voorwaarden, zoals de voorwaarde dat de situatie hevige emoties oproept of vaak voorkomt en de voorwaarde dat er voldoende ruimte is op de politieke agenda.

- 3p **24**
- Leg uit welke **twee andere** voorwaarden om op de politieke agenda te komen in de inleiding van de opgave te herkennen zijn.
 - Leg uit welke **andere** sub-fase van de omzetting te herkennen is in de inleiding van de opgave. Noem ook de naam van deze sub-fase.

Gebruik tekst 6.

Er zijn twee processen die een rol spelen bij het bereiken van een maatschappelijke positie. Een daarvan is het proces van positieverwerving.

- 2p **25**
- Leg uit dat de maatschappelijke positie van jongeren zoals die in regel 11 tot en met 41 van tekst 6 naar voren komt, vooral bepaald wordt door het **andere** proces. Gebruik in je uitleg:
- de naam en een omschrijving van het andere proces;
 - een voorbeeld uit regel 11 tot en met 41 van tekst 6 waarin dit andere proces te herkennen is;
 - een omschrijving van het proces van positieverwerving.

Gebruik tekst 6.

Volgens het SER Jongerenplatform is er een tweedeling zichtbaar tussen jongeren die met name profiteren van de kansen en jongeren die het meest getroffen worden door belemmeringen en onzekerheden. Deze tweedeling wordt gevormd door het meer of minder hebben van verschillende soorten kapitaal. Een soort kapitaal is cultureel kapitaal.

- 2p 26 Welke **twee andere** soorten kapitaal spelen volgens tekst 6 een rol in de kansenongelijkheid tussen jongeren? Noem de soorten kapitaal en geef bij elke soort een voorbeeld uit tekst 6.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.